

ת.ד 102 בני ברק
פקס: 03-5055919
9139191@gmail.com

דבר

מאמינים

גליון שבו עי מבית 'בני אמונים'

פרשת דברים תשפ"ג שנה ט | גליון מס' 493

פניני אמונים

פניני תפלה בפרשה

פרתחו שערים

דבר מוסד ונשיא 'בני אמונים'

ענית אמן על ברכות הגאולה

קרוב לאלפים שנים חלפו מאותו יום מר ונמרה, שבו נחרב בית המקדש השני ויצאנו לגלות ארצה וקשה, אשר ממנה טרם נושענו. אמונת הגאולה נטועה בלבנו ועל ברכיה גדלנו מילדות. ואולם העבדה כי לאורך כל הדורות האמינו ישראל וצפו לגאולה שתבוא ובכל זאת לא התגשמה תקנתם, פותחת פתח ליצר להסיטנו לחשב: וכי יתכן שדוקא בשנה זו תבוא ישועתנו? במה שונה היא מפל השנים שעברו? איזה יתרון יש לה על פני הדורות הרבים שקיוו וצפו ובכל זאת לא זכו לראות פני משיח?

ואולם האמת היא שפכל שהשנים חולפות כך קרב קצ גאלתנו, ובכל יום נוסף שעובר ולא זכינו בו לראות פני משיח. נדע כי התקרבונו יום נוסף אל התכלית הנכספת.

על אמונתנו האיתנה בגאולה הקרובה מצהירים אנו מדי יום השכם והערב, בענית אמן על ברכות הגאולה, פדגמת: 'מחיה המתים'; 'בונה יושלים'; 'מצמיח קרו ישועה'; 'הפחזיר שכינתו לציון'; וברכות נוספות פדגמתן. בענית אמן עליהן אנו מצהירים על אמונתנו שהקדוש ברוך הוא הוא "אל מלך נאמן" לקיים הבטחותיו בדבר הגאולה העתידה, ומצטטרים לבקשת המברך שהבטחות הללו יתקיימו במהרה.

האמן והגאולה תלויים זה בזה; עמק אמונתנו בגאולה תלוי בענית אמן בכונה, והגאולה שאנו מצפים לה תלויה בעמק אמונתנו. אם נענה אמן פראי, ונאמין באמונה שלמה, נזכה לגאולה במהרה.

למדתי זאת מדברי חכמים ('מדרש תהלים' לא) שדרשו את הפסוק (תהלים לא כד) "אמונים נצח ה'", כך: "אלו ישראל שאומרים 'ברוך מחיה המתים', ובאמונה עונים אמן - שמאמינים בכל כחם בקדוש ברוך הוא שמחיה המתים... אומרים 'ברוך בונה יושלים' ועדין לא נבנית. אמר הקדוש ברוך הוא: ישראל... מאמינים בי שאני עתיד לגאלם, הוי 'אמונים נצח ה'" - מאמינים ועונים אמן, נוצר ה'". הרי לנו שענית אמן על ברכות האמונה מבטאת את האמונה בגאולה ומזרזת את הגעתה.

ענין זה אף נרמז בסיום תפלת 'חדש'הו' הנאמרת בשבת מברכים: "ולגאולה שלמה ונאמר אמן"; אם רצוננו לזכות לגאולה שלמה, עלינו להקפיד על ענית אמן.

נענה אמן בכונה על ברכות הגאולה ועל הברכות בכלל, ונזכה שעוד השנה תקים בנו נבואתו של זכריה הנביא (ח יט) שימי הצום והאבל על חרבן הבית "היה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים", אמן.

בקריאת "ולגאולה שלמה ונאמר אמן".
שבת שלום,

278 213 מחולקת

קחו עמכם את ספר דברים

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולכן וחרצת ודי זהב" (א א)

דרש רבי אליהו הפהן מאיזמיר בעל ה'שבט מוסר':

כאשר מבקש האדם לחזר בתשובה ולהטהר מחטאיו, עולה בלבו מחשבת 'אוש'; הן פעמים רבות כבר התחרט ושב על חטאיו ושוב חזר ונכשל, אלו פנים יש לו להתיצב שוב לפני בוראו ולחזר בתשובה? אלא שלנגדו עומד ספר דברים כלו ומרעיף עליו טללי עידוד ונחם; שהרי מחד גיסא מתארת בו התורה שרשרת שלמה של חטאים שבהם נכשלו ישראל במסעותיהם במדבר, ומאידך גיסא מספר בו כי אף שבכל פעם שחזרו בתשובה שבו ונכשלו, בכל זאת פעם אחר פעם נענה להם הקדוש ברוך הוא וסלח להם.

לדבר זה רמז הנביא באמרו (הושע יד ב-ג): "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך; קחו עמכם דברים ושובו אל ה'". לאמר: גם אם כשלת תחת משא חטאך, בל תפל ברוחך, אלא "קחו עמכם דברים" - קח לקח מספר דברים המורה ומלמד עד כמה הקדוש ברוך הוא חנון ומרבה לסלח, ושובו אל ה' כי בודאי יקבל תשובתך באהבה. בעל ה'שבט מוסר' מוסיף ומציין כי דבריו אלו מבססים על מדרש חז"ל (ראה שם"ר לח ד): "ומצאתי במדרש ד'קחו עמכם דברים' דורשו על ספר דברים".

אגדת אליהו, סוף מסכת יומא

ספר דברים - המבחר שבספרי המוסר

רבותינו גדולי הדורות יחסו חשיבות רבה לחמש דברים בשל דברי המוסר שכתובים בו:

בעל הפרי צדיק מעיד שהיהודי הקדוש מפשיסחא נהג ללמד מדי יום כמה פסוקים מחמש דברים, באמרו שהוא משמש עבורו כספר מוסר. השם משמואל מוסיף ומביא שהיהודי הקדוש היה אומר "שהמבחר שבספרי מוסר הוא ספר משנה תורה. והיה מזהיר לתלמידיו ללמד תמיד משנה

תורה לעורר לבכם".

אף על רבי יוסף שאול נתנזון, בעל ה'שואל ומשיב' מספר, שלא לו ששאלו את פיו באיזה ספר מוסר כדאי ללמד בימי התשובה - בחדש אלול - היה רגיל להשיב בלשון הפסוק בהושע (י ג): "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" - למדו בספר דברים, וכך יתעורר לבכם לשוב אל ה'. וכבר נודעו דברי השל"ה הק' (בפתיחת ספרו) שכל דברי המוסר שנאמרו בכל הדורות "כלם מרמזים בדברי מוסר של משה רבנו ע"ה, למי שיעינים לו לראות..."

ה'חדושי הרי"מ' מברך שהספה שבדברי התוכחה של משה בחמש דברים יש כח לעורר כל יהודי הלומד בהם, היא לפי שמעקדם הם כונו לכל ישראל בכל הדורות; "כי למשה רבנו ע"ה היה כח בתוכחתו שהיה יכול להוכיח אף לדורות הבאים". ולכך התכוון הכתוב בהגישו: "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל".

רבי יצחק ויס, רבה של וערבוי, הוסיף ואמר, כי מעלת העסוק בספר דברים נרמזה אף בפסוק (שמות יט ו): "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל". לאמר: הדרך שבאמצעותה נתן להגיע למדרגת "ממלכת כהנים וגוי קדוש", היא למוד בספר "אלה הדברים".

מאיר עיני הגולה ח"ב עמ' 104; פרי צדיק אות א; שם משמואל תרע"ה; ש"ח יצחק [לר"י ויס מוערבוי] פר' לתרו

המאמין קונה את מידת ההסתפקות

"כי ה' אלקיך ברכך בכל מעשה ידך ידע לכתך את המדבר הגדל הזה זה ארבעים שנה ה' אלקיך עמך לא חסרת דבר" (ב ז)

פרש רבי צבי הירש פרבר, מרבני לונדון: כשמעידה התורה על עם ישראל: "זה ארבעים שנה ה' אלקיך עמך לא חסרת דבר", אין פונתה ללמד לדורות שכל מי ש"ה' אלקיך עמו" לא יראה קשי ומחסור בחייו, אלא ללמדנו שמי שדבק באמונה שה' יתברך משגיח על כל בראיו ומספק להם את כל הנחוץ להם למלוי תפקידם, חי את חייו בתחושת רגע וספוק, בבחינת "לא חסרת דבר".

פרם הצבי

גם כי אתפלל בגיאי צלמות לא אירא רע

שמש כזקן הבלוק איש רע מעללים ואכזר, שבמקור היה אסיר גרמני מן המנזר. על חלצתו היה מסמן 'משלש ירק' - אות להיות פושע מרשע מהזן החמור ביותר, אולם ביחס אלינו, האסירים היהודיים 'הנחותים', הרגיש בעל דרגה גבוהה ביותר, והוא נצל זאת בכל הזדמנות כדי להטיל עלינו אימה, להרע לנו ולהצר את צעדינו.

על פי חקי המחנה, לזקן הבלוק היה מעמד שווה לזה של אנשי האסאס עצמם. בהתאם לכך, בהכנסם לצריף היו כל האסירים חייבים לעמד דם, וכמו כן היה אסור לעמד בנוכחותם בכסוי ראש.

מלבד זאת, בכל מחנות הנאצים הייתה הוראה כללית: 'בהכנסת לצריף, הסר את כובעך!' כלומר, באופן כללי אסור היה לשהות בצריף בראש מכסה. והנה עתה נכנס אל הצריף אותו רשע שאכזריותו הייתה נודעת לשמצה, בה בשעה שיהודי קדוש זה שופך את צקו לחשו בתפלתו, כביכול אין איש מסביבו, כשגופו מתנועע בדבקות. היה מצפה שיפסיק מתפלתו, אלא שלמרבית התדהמה הוא המשיך, מתעלם לחלוטין מזקן הבלוק.

הרשע נעץ מבט מזרה אימה ביהודי וצפה שהלה יבין מעצמו את הנדרש ממנו, אלא שהאיש כאמור התעלם, והדבר העלה את חמתו עד להשחית.

"עמד דם והסר את הכובע, יהודון!" צעק הלה בחרון אף לעבר היהודי, אולם היהודי לא התרגש. הוא המשיך להתפלל בדבקות והתעלם מכל הקריאות שהפנו לעברו.

מסביב עמדנו כלנו המומים וחרדים, משתאים אל מול עז רוחו ועמידתו האיתנה של האיש כנגד דמותו המאמת של אותו רשע. ידענו היטב את הסכון הגדול שהלה נטל על עצמו. סרוב לזקן הבלוק משול היה לסרוב לקצין נאצי, ובידו היה להעניש את המסרב לפקדתו בענש הקשה ביותר.

למרבית הפלא, אף שהלה 'התפוצץ' מזעם, היה נראה שגפול עליו מורא מהמחנה. היהודי המשיך בתפלתו ואחר שסיים ופסע שלוש פסיעות לאחור, הסיר את כובעו, נגש אל זקן הבלוק והסביר לו בסבלנות וללא פחד כי הסבה שגויה חבוש בכובעו הייתה משום שהיה באמצע להתפלל, ומנהג היהודים לכסות את הראש בשעת התפלה.

לא היה כל הסבר לעבדה כי הסברו של היהודי התקבל. היה זה גס של ממש לראות כיצד במקום ענש חמור ביותר, הסתפק זקן הבלוק בתגובה שחצנית שכללה דברי לעג, חרוף וגדוף, אולם בפעל פטר את היהודי מכל ענש.

צרה כבימי שלוה. גם בהיותו נדרס ונרמס תחת מגפיהם של הצוררים הארורים הקפיד על כל הנהגותיו היהודיות ואף התאמץ לחזק את כל סובביו עמו.

רבי סיני, שכאמור היה נער צעיר באותם ימים קשים, שאב ממנו עידוד והשראה, נחם ותקוה. כדגמה לכך הוא מספר בספרו כי באחד הבקרים, בהיותם עומדים בחצר המחנה בקור העז, ממתינים למסדר הבקר, הבחין האיש בסבר פניו המזדקף, והוא נגש אליו ושאלו: "נערי היקר, בספר תהלים (כו יד) כתוב: 'קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'"; אולי תוכל להסביר לי מדוע חוזר הפסוק פעמים על הצווי 'קוה אל ה'?' וכי אין די בפעם אחת כדי שנגבין זאת?"

"כנער צעיר", מספר רבי סיני, "לא ידעתי להשיב, והאיש שהרגיש במצוקתי השיב מיד: 'אמר לך; גם אדם שהוא איתן באמונתו, לעתים עלול להקלע לתקופות משבר קשות שבהן הוא עלול חלילה לאבד את תקותו בה', לפיכך, לאחר שמורה הכתוב לכל יהודי: 'קוה אל ה'!" הוא חוזר ומדגיש שנית, כי גם בהיותך במצבים הקשים ביותר, 'חזק ויאמץ לבך' - התאמץ וגיס את כל כוחותיך, והמשיך לקוות אל ה'!"

"שעור מאלף זה עודד את רוחי ונתן בי כוחות לאותם ימים, ואף נחרת בבשרי לנצח", מעיד רבי סיני, "ולא בכדי, אלא משום שמי שמסר אותו היה צדיק תמים שחי בפעל לאור אמונתו, כאשר גם בעמק הצרות לא זז מאומה מאמונתו ומנהגותיו ההלכתיות, וכפי שמעיד הספור המפלא הבא שהייתי עד לו:

מדי ערב הייתי צופה בהערצה ביהודי זה כאשר עם שובנו לצריף השנה, לאחר

יום עבודה מפרך, הוא היה נעמד להתפלל תפלת ערבית לצד דרגשו. בתפלתו הנרגשת הייתה דמותו נראית כאי של שלוה בלב התפת.

באחד הערבים, בעודו שופך צקו לחשו בתפלת שמונה-עשרה פעומד לפני המלך, נכנס לפתע אל הצריף אדם שהיה מכנה 'די בלוק אלטסטע' - כלומר 'זקן הבלוק'.

בכל אגף במחנות הנאצים היה אדם שזכה לתאר זה, כממנה משעם השלטונות הנאציים. רבים מאותם זקני בלוק היו אנשים נוחים ואף השתמשו במעמדם כדי להועיל לאסירים, אולם באגף שבו שהינו

הרב סיני אדלה, מי שכהן כרבה הראשון של העיר אשדוד, נולד בעיר פראג שבצ'כוסלובקיה. הוא היה נער כשפרצה השואה הנוראה, ונאלץ לגלות עם משפחתו לגטו טרזינשטט. בהמשך התגלגל בין מחנות ההשמדה אושוויץ ומאוטהאוזן, עד שזכה בחסד ה' להנצל מן התפת ולעלות לארץ.

הרשע נעץ מבט מזרה אימה ביהודי וצפה שהלה יבין מעצמו את הנדרש ממנו, אלא שהאיש כאמור התעלם, והדבר העלה את חמתו עד להשחית.

"עמד דם והסר את הכובע, יהודון!" צעק הלה בחרון אף לעבר היהודי, אולם היהודי לא התרגש. הוא המשיך להתפלל בדבקות והתעלם מכל הקריאות שהפנו לעברו.

שער מחנה אושוויץ-בירקנאו

את קורותיו משנות הזעם הנוראות שבהן שתה את כוס התרעלה עד תמה, העלה בספרו הנודע 'בגיאי צלמות', שבין דפיו שזורים אמונה יהודית תמימה וספורי מופת על אודות חיים יהודיים שהמשיכו לפעם גם בעמק החשכה.

פרק מיחד בספרו הקדיש הרב אדלר ליהודי הונגרי אלמוני שאת שמו לא הכיר, אולם דמותו נחרתה בתודעתו עד סוף ימיו. יהודי זה שפגש הרב אדלר בהיותו במחנה אושוויץ, הותיר עליו רשם בל ימחה, באשר הוא המשיך להחזיק באמונתו האיתנה בימי

בניית אמן

של הגר"ז מבריסק (פניני רבנו הגר"ז עמ' פה) שחובת הצפייה התמידית לגאולה משלבת כחלק מאמונת ביאת המשיח, לפי שמי שמאמין באמת שהמשיח יכול לבוא בכל רגע, בהכרח יצפה כל העת לביאתו.

והנה הבאור הלכה שם מדגיש שלדעת המגן אברהם יש לכוון בעניית אמן על ברכות 'מגן אברהם' ומחיה המתים' שבקשות אלו יתקיימו במהרה. הדגשה זו באה לישוב את הערת הפרי מגדים (שם) שבעניית אמן על ברכת 'מחיה המתים' בכונת 'יהי רצון' יש משום כפירה בתחיית המתים, שהמבקש מראה בכך שאינו בטוח שתתקיים. אמנם כאשר הוא מכוון שתתקיים ההבטחה במהרה, הרי הוא יוצא מידי חשש זה, לפי שבקשתו אינה על עצם התחיה, כי אם על הקדמתה.

בנוגע לברכת 'אתה קדוש', כתב הבאור הלכה שלפי שאין בה שום הבטחה שאנו מצפים לה, אף המגן אברהם יודה שאין צריך לכוון בה כי אם 'אמת בלבד (באור הלכה שם). וראה רמ"א (או"ח סו ג; קט א, ע"פ משנ"ב סו כא) שלעניית אמן על ברכה זו יש חשיבות מיוחדת, לפי שהיא חותמת את שלוש הברכות הראשונות.

אחר שלוש ברכות ראשונות בתפלת העמידה

שלוש ברכות ראשונות שבתפלת העמידה מגדרות כ'ברכות שבח', לפיכך יש לכוון באמן שאחריהן במשמעות 'אמת'. ואולם יש אומרים שפיון שבברכות 'מגן אברהם' ומחיה המתים מזכרות הבטחות שאנו מצפים שיתקיימו במהרה, על כן יש לכוון בעניית אמן אחריהן אף את הפונה הראויה לבקשות ותפלות: "אמת שה' מגן אברהם וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם ויהי רצון שיקים במהרה"; "אמת שה' מחיה המתים ויהי רצון שיקים במהרה".

מקורות ובאורים:

במסכת ברכות (לד ב) אמרו חכמים שבאמירת הברכות הראשונות דומה המתפלל 'לעבד שמסדר שבח לפני רבו', והוא הדברים ברמב"ם (תפלה א ד) ובטור (או"ח קיב). הב"ח (או"ח קכד), הש"ך (מסכת תמיד אות נט), הפרי מגדים (או"ח נא משב"ג) וה'מחצית השקל' (קכד י) דעת המגן אברהם שם, כתבו שדין של ברכות אלו הוא כשאר ברכות השבח, שעונים אחריהן אמן במשמעות 'אמת'. וכך נראה דעת 'שלחן ערוך הרב' (שם ט). אף בספר 'סיד ושרש העבודה' (שער הפרק ג) פירש פונת אמן על שלוש ברכות אלו כך: "אמת שיש להודות להשי"ת שהוא מגן ומושיע לכל העולם והיה מגן לאברהם"; "אמת שיחיה המתים לעתיד לבוא, וראוי וישר להודות להשי"ת על זה"; "אמת שהוא קדוש ואין להשיג קדושתו" [וראה שם בפרק ד, שהוסיף וכתב להדיא שבשלוש ברכות ראשונות בתפלת העמידה "אין שך, רק פונה אחת: אמת שהוא כן וראוי להודות להשי"ת על זה"].

ואולם הבאור הלכה (קכד ו) כתב דעת המגן אברהם (שם י), שלפי שבברכת 'מגן אברהם' מזכרת הגאולה בתבות "גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם", ובברכת 'מחיה המתים' מזכרת תחיית המתים, שהן הבטחות שאנו מצפים שיתקיימו במהרה, לכך יש לכוון בעניית אמן אחריהן גם 'אמת' וגם 'יהי רצון', וכפי שמכונים בעניית אמן על ברכות שיש בהן שבח ובקשה. ה'בן איש חי' (תרומה אות יא) וה'פך החיים' (ה יד) הביאו דעה זו בשם 'יש אומרים' ולא הכריעו, ואף הבאור הלכה מסיק: "וצריך עיון למעשה".

והנה, שיטת הבאור הלכה בבאור דעת המגן אברהם שיש לכוון בעניית אמן על ברכות 'מגן אברהם' ומחיה מתים' גם פונת 'יהי רצון' היא חדוש. שהגם שמתר לבקש בברכות אלו על צרכי צבור חרף היותן 'ברכות שבח' (שו"ע או"ח קיב א), מפל מקום כיצד נתן לכוון בעניית אמן על בקשה, שלא הזכיר המברך בברכותו? וצריך לומר שלדעת המגן אברהם נתן לכלל בעניית אמן אחר הברכה פונת 'יהי רצון' אף על בקשה שאינה מפורשת בה, כל שהיא שייכת לתכן ומהות הברכה. אמנם אפשר שחדוש זה נאמר רק בנוגע לברכות אלו שמזכרות בהן הבטחות הגאולה, זאת לפי שעניית אמן אחריהן מביאה בהכרח צפיה ויחול לגאולה. וכעין חדושו הנודע

אחר ברכות האמצעיות בתפלת שמונה עשרה

'ברכות אמצעיות' שבתפלת העמידה נחשבות כ'ברכות בקשה', לפי שכל עניין בקשות ותפלות. אמנם, פיון שהן חותמות בשבחי של הקדוש ברוך הוא, יש לכוון בעניית אמן אחריהן 'אמת' ו'יהי רצון'. ולדגמה: בעניית אמן על ברכת 'חונן הדעת' שיש בה בקשה על הדעת אף חותמת בשבחו של מקום - 'חונן הדעת', יש לכוון את שתי הפונות - "אמת הוא שה' חונן הדעת, ויהי רצון שיחונן לנו דעה".

מקורות ובאורים:

אחר שלוש הברכות הראשונות שהן 'ברכות שבח', תקנו אנשי כנסת הגדולה לומר סדרת 'ברכות בקשה' שבהן מבקש אדם על צרכיו, וכפי שאמרו חכמים (ברכות שם) שבברכות האמצעיות דומה המתפלל 'לעבד שמבקש פרס [מזון רש"י מגלה ו ב ד"ה פרס] מרבו'. ברכות אלו פותחות כלן בבקשה וחותרות בשבח [מלבד ברכת 'אתה חונן' שעקב סמיכותה לברכות השבח, אף היא פותחת בשבח (עיון תפלה' בסדור 'אוצר התפלות', ברכת 'אתה חונן, בשם מהרש"ל)], וכתבו הב"ח (או"ח קכד בשם 'סדור הר' ה'רצ"י) וכן הש"ך (מסכת תמיד אות סא) שבברכות אלו יש לכוון גם 'אמת' וגם 'יהי רצון', וכן היא הסכמת הפוסקים (ה'שלחן ערוך הרב' שם ט; 'עוד יוסף חי' [לבעל ה'בן איש חי'] פרשת ויחי אות טז; ה'פך החיים' ה יד וה'משנה ברורה' שם כה).

ברכת 'שומע תפלה' חותמת את הברכות האמצעיות, ולפיכך לעניית אמן אחריה יש חשיבות מיוחדת (רמ"א או"ח סו ג ו'משנה ברורה' שם כא).

גלות בעוון אי עניית אמן

חז"ל אמרו כי בעוון אי עניית אמן חרבה הארץ וגלו ישראל מארצם, שפך דרשו (ספרי האזינו פסקא טכ) את הפסוק האמור בשירת האזינו (דברים לב יט-כ): "ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכת המה בנים לא אמן בם"; "אל תהי קורא לא אמן בם" אלא: "לא אמן בם" - שלא היו רוצים לענות אמן אחר הנביאים, בשעה שהיו מברכים אותם.

רמז לדברי חז"ל שהחרבן ארע בעוון אי עניית אמן, למדו רבותינו בעלי התוספות מן הפסוק שנאמר במגלת איכה (ב ז) על אודות החרבן: "זנח אדני מזבחו נאר [-בטל] מקדשו הסגיר ביד אויב חומות ארמונותיה"; תבת "זנח" היא אותיות 'חזן', וראשי תיבות "אדני מזבחו נאר" הן 'אמן', ללמד שבעוון אי עניית אמן חרב הבית (תוספות השלם' שם).

על כך אף קונן הפיטון באמרו (קנינות לתשעה באב, איכה ישבה): "זכרה זמן אשר נעשה ונשמע השיבו, ועתה ענות אמן לא אבו..."

הזלזול באמן - חטא פבול

לפי שחרבן הבית נגרם בעוון אי עניית אמן, כדי לזכות לגאולה השלמה בבנין בית המקדש השלישי יש להקפיד על עניית אמן כראוי. בענין זה הביא רבי אליהו הכהן מאיזמיר, בעל 'שבט מוסר', (מנחת אליהו דרוש לב) באור נפלא מהרבי ר' העשיל מקראקא, אותו שמע מרבי מנחם הכהן אשכנזי, חתן רבי אהרן שמואל קזדנובר בעל 'ברכת הזבח', ששמעו מפי הרבי ר' העשיל עצמו:

המדריך אומר (אי"ר א ז) שחרבן המקדש ארע לפי שחטאו ישראל בכפלים, ככתוב (איכה א ח): "חטא חטאה ירושלים", ובעבור כך אף לקו בכפלים ככתוב (ישעיה מ ב): "כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאותיה", ואף נחמתם תהיה בכפלים, ככתוב (שם מ א): "נחמו נחמו

עמי יאמר אלקיכם". 'החטא הכפול' שבו חטאו ישראל הוא עוון אי עניית אמן. שכן בזהר הק' (תרומה קעח א) מבאר שערכה הגימטרי של 'אמן' שוה לערך הגימטרי של שני שמות הקדש [הוי"ה ואדנות] כאחד, ואם כן נמצא שבכל עניית אמן מקימים מצוה כפולה, ובאותה מדה כל זלזול בה נחשב כחטא כפול.

אף ענשם של ישראל - 'לקו בכפלים' - נוגע במיוחד לזלזולם באמן, וכפי שמבאר בזהר הק' (וילך רפז א) שהמזלזל באמן נענש בכפלים. ולפיכך לא יזכו לנחמה בבנין הבית אלא "בכפלים", כלומר כשישובו להקפיד על המצוה הכפולה, היא מצות עניית אמן. וכבר אמרו חכמים (ראה מדרש תהלים לא) שבזכות אמן באה הגאולה לישראל.

רמז נוסף לקשר שבין אמן לבוא הגאולה דרש הבני יששכר' בספרו 'רגל ישרה' (מערכת א ערך אמן), מהפסוק (עמוס ט יא-יב): "ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת... נאם ה' - בזכות נאם" [אותיות 'אמן'] "אקים את סכת דויד הנפלת".

דורשי רשומות אמרו כי אף תבת אמן עצמה מרמזת לכך, שכן אמן היא ר"ת: "אליהו מבושר נגאלים", וכן: "מעניית אמן נגאלים" (קבץ אור תורה' חוברת כט [אלול תשל"ו] ס"ג; 'משפחי לב מערכת א' אות כח).

תפלה על הגאולה המסתתמת באמן

רמז נפלא בענינה של עניית אמן על בקשות הגאולה מגלה רבי יהודה בן רבי יקר, רבו של הרמב"ן (סדר התפלות והברכות ח"א עמ' קיב):

פתיחתה של הברכה האמצעית בתפלת מוסף לשבת, ברכת 'תפנת שבת', מסדרת לפי סדר אל"ף-ב"ת הפוך, המכנה בפי הראשונים: 'תשר"ק'. ולפי שתפלה בסדר זה מרמזת על הגאולה (ראה בסידור היעב"ץ' שם שמבאר ענין זה), לכך מסתמים סדר זה במלים: "אז מסיני נצטוו" - ר"ת אמן.

מעלת עניית אמן במשנת בעל ההלוא

שיערי גן עדן

ציון האר"י הקדוש

האר"י הקדוש ה' באב של"ב

רבי יצחק לוריא-אשכנזי נולד בשנת רצ"ד בירושלים לאביו רבי שלמה, שהיה ממשפחה מיחסת עד לרש"י ולדוד המלך. בהיותו כבן שמונה נפטר עליו אביו, ומחמת דחק הפרנסה ירדה אמו למצרים להתגורר בבית אחיה העשיר, רבי מרדכי פרנסיס.

במצרים למד תורה בישיבתו של הרדב"ז, ובהמשך מפי תלמיד הרדב"ז, רבי בצלאל אשכנזי בעל הישיבה מקבצת. בצלו של רבי בצלאל עלה האר"י והתעלה לגדול בתורה וחקם מפלג ואף חבר חבורים תורניים. בהגיעו לפרקו לקחו דודו, רבי מרדכי פרנסיס, כחתן לבתו.

באחד הימים התגלגל לידיו כתב יד של הזהר הק' ומתוך כך החל לעסוק בתורת הקבלה. במשך שש שנים התבודד ולמד חכמה זו, ובאותה תקופה נפתחו לפניו שערי שמים, והוא זכה לעמד על סודה של תורה זו.

רבי חיים מוולוז'ין כותב בהקדמתו לפרוש רבו הגר"א על 'ספרא דצניעותא', שהגאון היה רועד בכל גופו בעת שהיה מדבר על האר"י הק' והיה אומר: "מה נאמר ונדבר מקדוש ה', איש אלקים קדוש ונורא כמותו, ונגלו לו תעלומות חכמה, ומעת אשר זכה לגלוי אליהו זכור לטוב, פעמים הגדל השגתו למעלה למעלה".

ככלות שנות התבודדותו, הורו לו מן השמים לעלות לארץ ישראל ושם ללמד את תורתו לתלמידו רבי חיים ויטאל. האר"י הק' עלה לארץ בשנת ה'ש"ל והשתקע בצפת. במשך כשלושה חודשים עד לפטירת הרמ"ק, קנה חכמה מפיו, ולאחר פטירת הרמ"ק התקבצו ובאו לפניו תלמידים רבים ובראשם רבי חיים ויטאל. במשך כשנה ועשרה חודשים, עד להסתלקותו של האר"י, למד רבי חיים תורה מפיו, והוא זה שכתב והעביר את תורת רבו הגדול לדורות עולם.

בה' באב השל"ב הסתלק האר"י והובא למנוחת עולמים בבית הקברות העתיק בצפת.

אפלו היו המברכים רבים

רבי חיים ויטאל מעיד על רבו האר"י הקדוש כי היה מרבה לענות אמן אחר אנשים שברכו ברכות השחר בבית הכנסת, וכך הוא כותב: "וכשהיה בבית הכנסת, והיה איזה אדם מברך ברכות השחר, היה יושב ושומע ועונה אמן, ואף אם היה באמצע התפלה היה פוסק ושותק ועונה אמן, ואפלו אם היו המברכים רבים" (פרי עץ חיים' שער הברכות פרק ז, וראה שם שגרא מדרשו שהמברכים בבית מדרשו של האר"י היו מברכים בפניו אף ברכות התורה).

אפלו מאה פעמים

רבי מאיר פאפירש מביא אף הוא את הנהגת האר"י הקדוש לענות אמן אחר ברכות השחר של אנשים רבים אלא שהוא מפרט ש"אפלו היו [המברכים] מאה היה עונה אמן אחריהם" (אור צדיקים' ו ב, וכן העתיק ב'שערי תשובה' אר"ח ו ה). בעקבות כך אף פסק לשל כל אדם לילך בדרך זו ויצריך השומע ברכות השחר לענות אמן, אפלו שמעו מאה פעמים" (אור הישר' עמוד העבודה ז יא).